

DOI: <https://doi.org/10.36719/2706-6185/17/14-17>

Gülşən Seymur qızı Atakişiyeva
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
magistrant
a_gulsen00@mail.ru
<https://orcid.org/0000-0003-2488-6478>

QAÇQINLAR İLƏ SOSIAL İŞİN MƏZMUNU VƏ İSTİQAMƏTLƏRİ

Xülasə

Məqalədə “risk qrupları”na daxil olan qaçqınlar ilə sosial işin fəaliyyət istiqamətləri müəyyənləşdirilmişdir. Nəzərə alınmışdır ki, bu fəaliyyət istiqamətləri qaçqın qruplarına daxil olan fərdlərin hər birinə xüsusi yanaşaraq həyata keçirilməlidir. Çünki, qaçqınlar dedikdə geniş kateqoriya nəzərdə tutulur. Buraya qadınlar, uşaqlar, kişilər, ahıllar və s. digər alt yarımqruplar daxildir. Sosial iş peşəsi qaçqınlar üçün mikro səviyyə, mezo səviyyə, makro səviyyədə fəaliyyət göstərə bilər. Həmçinin qaçqınlar ilə işləyən sosial işçi müəyyən peşəkar bacarıqlara malik olmalıdır.

Açar sözlər: risk qrupu, qaçqın, ehtiyac, qaçqın qadınlar, qaçqın uşaqlar, qaçqın ahıllar

Gulshan Seymur Atakishiyeva
Azerbaijan State Pedagogical University
master
a_gulsen00@mail.ru
<https://orcid.org/0000-0003-2488-6478>

Content and directions of social work with refugees

Abstract

The article defines the directions of social work with refugees who are included in "risk groups". It has been considered that these directions of action should be implemented with a special approach to each of the individuals included in the refugee groups. Because refugees are a broad category. It includes women, children, men, the elderly, etc. other subgroups are included.

The social work profession can operate at the micro level, meso level, and macro level for refugees. Also, a social worker working with refugees must have certain professional skills.

Keywords: risk group, refugee, need, refugee women, refugee children, refugee elderly

Giriş

Sosial iş bir ixtisas kimi əhalinin yoxsul, əzilmiş və problemli təbəqələrinin maraqları, mənafeləri və rifahı uğrunda vasitəçilik, vəkillik edən sferadır. Sosial iş ümumiyyətlə əhalinin həssas qruplarına diqqət yetirir. Sosial iş elə bir ixtisasdır ki, o, fərdlərə, qruplara, icmalara öz sosial funksiyalarını həyata keçirmək üçün onların bilik və bacarıqlarını artırır, onların öz məqsədlərinə çatmaları üçün belə insanlara münasib sosial şərait yaradır. Qaçqınlar da “risk qrupları”na daxildir (Məmmədova, 2019: 104).

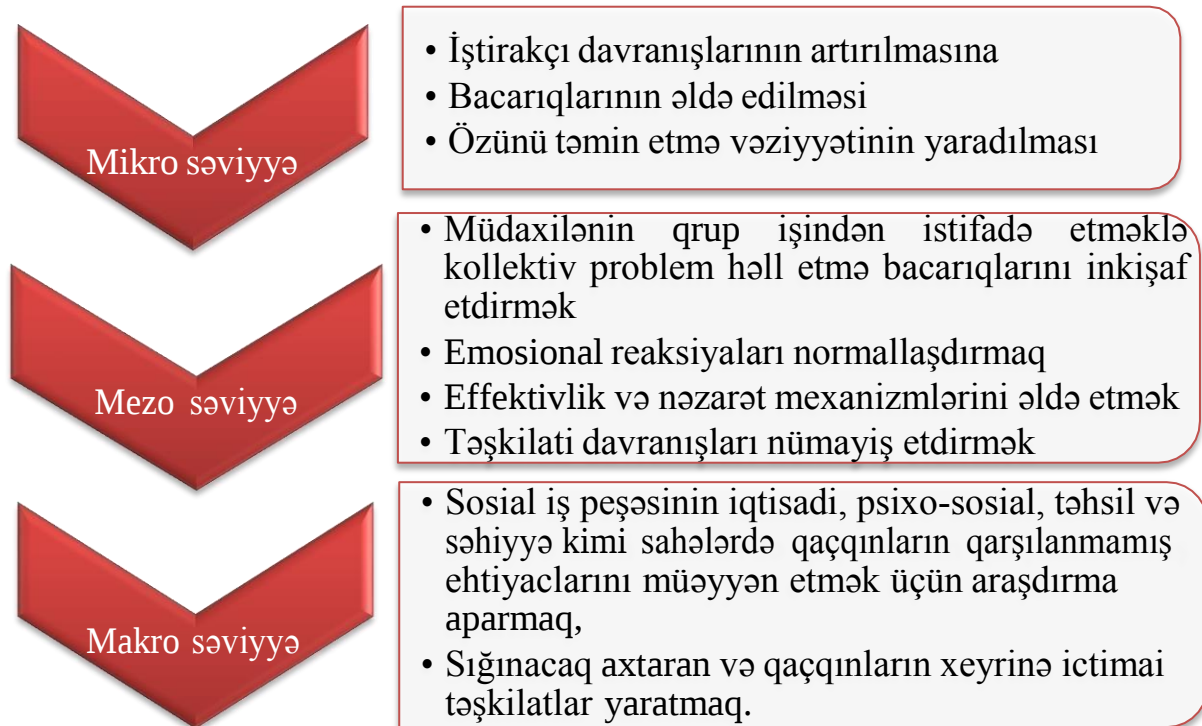
Qaçqınlar – irqi mənsubiyyətinə, dini etiqadına, vətəndaşlığına, müəyyən sosial qrupa mənsub olmasına və ya siyasi əqidəsinə görə təqiblərin qurbanı olmaqdan əsaslı qorxduğu üçün vətəndaşı olduğu ölkədən kənarda qalan və həmin qorxu üzündən bu ölkənin himayəsindən istifadə edə bilməyən və ya istifadə etmək istəməyən və yaxud müəyyən vətəndaşlığı olmadığı halda öz daimi yaşadığı ölkəsindən kənarda qalan, həmin qorxu üzündən oraya qayıda bilməyən və ya qayıtmaq istəməyən şəxsdir.

Qaçqınlar ölkələrini tərk etmələrinə səbəb olan problemlərlə yanaşı, getdikləri ölkələrdə də bir çox problemlərlə üzləşirlər. Qaçqınların problemlərini elmi və fənlərarası yanaşma ilə həll etmək lazımdır. Qaçqınlar ilə iş zamanı hansı sosial iş təcrübələrindən istifadə ediləcəyini müəyyən etmək

böyük əhəmiyyət kəsb edir. Bu baxımdan bu şəxslərin psixososial ehtiyaclarının dəyərləndirilməsi vacib amillərdəndir. Beləliklə, bu keçid sahəsini sosial işçilər idarə edirlər.

Levin sosial iş peşəsi qaçqınlar üçün üç müxtəlif səviyyədə fəaliyyət göstərə biləcəyini qeyd etmişdir (2).

- Mikro səviyyə
- Mezo səviyyə
- Makro səviyyə

Mikro səviyyə - Sosial işçi qaçqınlar ilə işin bu səviyyəsində həsas qrupun həyati tələbatlarının ödənilməsinə əsas prioritet kimi qarşıya qoyur. Bu səviyyədə sosial işçi fərdə müdaxilə edir. Həmçinin, fərdlərin özlərinə yetərli olmaları üçün gücləndirmə addımları üzərində işlənilməlidir (Buz, 2008: 35).

Mezo səviyyə - Müdaxilənin bu səviyyəsində sosial işçinin əsas məqsədi qrup işindən istifadə edərək fəaliyyət göstərməkdir. Bu zaman müəyyən ərazi daxilində olan qaçqın ailə qrupları ilə işləyir. Bu səviyyədə təşkilati məsələlərin həll olunması əsas prioritetlərdən hesab olunur. Bu səviyyədə sosial işçinin qarşısında duran bir sıra məsələlər vardır ki, bunların həll edilməsinə yönəlmiş fəaliyyət həyata keçirməlidir. Bunlara fərdlərin dil öyrənməsi, qaçqın hüquqlarının öyrənilməsi, peşə kurslarına yönləndirilmə, qaçqın ailələrin yeni cəmiyyətə inteqrasiyası üzərində işləmək kimi bir sıra fəaliyyətlər aiddir (Tomanbay, 2013: 331).

Makro səviyyə - Müdaxilənin bu səviyyəsində dövlət səviyyəsində bir sıra addımların həyata keçirilməsi əsas addım hesab olunur. Sosial işçinin rolu qanunvericiliyin və rəsmi təcrübənin təkmilləşdirilməsi üzərində işləmək, bürokratik, hüquqi və cari problemləri həll etmək üçün yaradılacaq təşkilatlara dəstək olmaqdır. Bu səviyyə təhsil, səhiyyə, təşkilat yaratmaq kimi məsələləri əhatə edir (Tomanbay, 2013: 345).

Qaçqınlar ilə işləyən sosial işçi müəyyən peşəkar bacarıqlara malik olmalıdır. Bacarıq bəzi fitri xüsusiyyətlərlə əlaqəli ola bilsə də, o, çox vaxt qazanılmış bəzi davranışları, perspektivləri və münasibətləri ehtiva edir (Gencer, Güzel, 2021: 347). Bunlara aşağıdakıları qeyd edə bilərik.

- Empatik yanaşmadan istifadə etmək
- Həssas qaçqınlarla düzgün ünsiyyət
- Qanunvericiliyi bilmək
- Xarici dil bilmək

- Qaçqınların mədəniyyətini yaxşı bilmək
- Gedəcəkləri ölkənin mədəni və hüquqi aspektlərini yaxşı bilmək
- Ölkənin qaçqın siyasətini yaxşı bilmək və s.

Qaçqınlar ilə iş zamanı sosial işçinin bir neçə rolu vardır. Bunlara aşağıdakıları qeyd edə bilərik.

- Məlumatın verilməsi
- Vəkillik
- Resurslarla əlaqə
- Məsləhətin verilməsi
- Cəmiyyətlə inteqrasiya

Qaçqınlar ilə işləyən zaman əhalinin bir sıra risk qrupları ilə işləmək lazım gəlir. Bunlara qadınları, uşaqları, ahılları və s. göstərmək olar.

Qadınlar: Dünyada qaçqınların təxminən 50%-ə yaxınını qadınlar təşkil edir. Bu qadınlar atalarını və yaxud həyat yoldaşlarını itirmiş, müharibə, münafişə zamanı fiziki və cinsi zorakılığa məruz qalmış ola bilərlər. Həmçinin, qaçqın düşərgələrində təhlükəsizliyin zəif olması və müşayiətsiz mühitin olması zorakılıq üçün endemikdir. Cinsi zorakılığın baş verməsi özlüyündə qadınlar üçün psixoloji və sosial problemlər yarada bilər. Bəzi cəmiyyətlərdə qadının cinsi zorakılığa məruz qalması, onun ailəsi tərəfindən kənarlaşdırılmasına gətirib çıxara bilər. Bəzən cinsi zorakılıq qurbanları hamilə olar. Buda tərkibində digər problemləri yaradır. Qadınların gəldikləri ölkədə insan alverinin qurbanı olma ehtimalı yüksəkdir. Bundan əlavə olaraq qaçqın qadınlar aşağıdakı digər problemlərlə də üzləşə bilər (6).

- Ailədaxili şiddət
- Qadın sünnətinin fiziki və psixoloji təsiri
- İşsizlik və qeyri-məşğulluq səbəbindən maliyyə azlığı
- Valideyin məsləhətinin olmaması
- Müalicə olunmamış reproduktiv sağlamlıq problemləri
- Məhdud təhsil
- Məişət zorakılığı

Uşaqlar: Qaçqın uşaqlar beynəlxalq hüquqi müdafiə, həmçinin, peşəkar müdaxilə tələb edən ən həssas qrupdur. Dünyada baş verən münafişələr və müharibələr milyonlarla uşaqların öz ölkələrindən kənarda yaşamağa məcbur etmişdir. Bu zaman uşaqlar ailələri ilə birlikdə və tək şəkildə yaşamağa olmuşlar. Münafişə və müharibə dövründə uşaqlar psixoloji travmalara məruz qalır. Onlar işgəncənin şahidi olurlar, hərbi xidmətə məcbur edirlər və yaxud ailə üzvlərini itirirlər. Bununla belə, onların gəldikləri ərazilərdə yaşadıkları travmalar və problemlər münafişə və müharibə mühitində yaşadıklarından az deyildir. Bu mərhələ uşağın inkişafının kritik mərhələsi hesab olunur. Bu mərhələ bu şəxsləri qəbul edən ölkələrdən bir sıra məsələlərə diqqət yetirməyi qarşıya qoyur. Bu zaman uşağın lazımı ehtiyaclarının təmin olunması və terapevtik, reabilitasiya, profilaktik proqramların həyata keçirilməsi, həmçinin, psixoloji və sosial proqramların həyata keçirilməsi əsas addımlar olaraq qəbul edilir. Təhsil almaq problemi demək olar ki, əksəriyyət qaçqın uşağın qarşılaşdığı problem hesab olunur. Milyonlarla qaçqın uşaq təhsil hüququndan məhrumdur (2). Buna görə, qaçqın uşaqları qəbul edən ölkələr uşaqların məktəblərə inteqrasiyası və təhsil hüquqlarının qorunması məqsədi ilə proqramlar hazırlayır. İnteqrasiya prosesində sosial işçi ən vacib rolə malikdir.

Yaşadığı bu hadisələr uşaqda aşağıdakı təsirləri göstərə bilər:

- Gecikmiş inkişaf;
- Güvənmək problemi və dostluq münasibətlərinin qurulmasında yaranan çətinlik
- Özünə inamın aşağı olması
- Yaşından daha böyük davranma
- Narahatlıq hissinin güclü olması, xüsusilə yenidən hər hansısa bir yerdən ayrılma narahatlığı
- Kabus görmə, ürək döyüntülərinin tez-tez artması və bunu idarə edə bilməmək, diqqətsizliyin artması kimi simptomların yaranması

Qaçqınlar ilə işləyən zaman əsasən “stress modeli” konsepsiyasından istifadə edirik, bu konsepsiyanın əsas məzmunu ondan ibarətdir ki, bu zaman uşağın qarşılaşdığı stress ilə hansı dərəcədə mübarizə

apara biləcəyidir (Məmmədova, 2019: 167). Bu zaman uşağa lazım olan onun həyat ehtiyatlarıdır. Hansı ki, bu həyat ehtiyatları onun yaşadığı stressdən qurtulmasında köməkçi rol oynayacaqdır.

Ümumilikdə, uşaqların yeni mədəniyyətə uyğunlaşması valideynlərdən daha sürətli olur. Həmçinin, onların dili daha asanlıqla öyrəndikləri üçün bəzən tərcüməçi rolunu belə öz üzərlərinə götürə bilirlər.

Ahıllar: Ahıl qaçqınları 2 qrupda birləşdirə bilərik. İlk olaraq, keçmişdə qaçqın olaraq gələn daha sonra ahıl olanlar, ikinci ahıl olaraq qaçqın olanlar olaraq qeyd edə bilərik. Ahıl qaçqınlar bir sıra problemlər ilə üzləşirlər. Bu səbəb ilə, sosial işçilər onlar ilə işləyən zaman bu problemləri diqqətdə saxlamalıdırlar. Bunlara aşağıdakılar aiddir (Zamanov, Əliyeva, 2015: 452).

- Ahıl qaçqınlar bir sıra post travmatik simptomların qurbanı ola bilərlər. Hansı ki, onların gəldikləri yerdə olan uzunmüddətli müharibələr, sosial, iqtisadi problemlər həmin fərdlərdə post travmatik simptomlara səbəb olur.

- Ahılların işgəncə və yaxud konsentrasiya düşürgələrində keçirdikləri vaxt onlarda demans xəstəliklərinin meydana gəlməsinə əsaslı surətdə şərait yaradır. Bu da ahıl şəxslərin çətin davranışına səbəb olur.

- Bəzi hallarda, ahıllara qulluq müəssisələrindəki fəaliyyətlər konsentrasiya düşürgələrində və ya həbsxanada yaşadıkları təcrübə ilə qarışdırıla bilər. Məsələn, işçilər gecə təhlükəsizlik yoxlamaları apararkən mühafizəçi, işgəncə verən kimi qəbul edilə bilər.

- Təkrarlanan müharibə travmasından sonra uzun müddət qala bilən və travmadan illər sonra inkişaf edə bilən post travmatik simptomlar və stresslə əlaqəli psixosomatik xəstəliklər də nadir deyildir.

- Ahıllara qulluq müəssisələrindəki fəaliyyətlər konsentrasiya düşürgələrindəki və ya həbsxanadakı təcrübə ilə qarışdırıla bilər - məsələn: işçilər gecə təhlükəsizlik yoxlamaları apararkən onları mühafizəçi və yaxud işgəncə verən ilə qarışdırıla bilərlər (7).

- Ahıl qaçqınlarda statusun itirilməsi əsas problemlərdən hesab olunur. Bəzi ahıl qaçqınlar icmanın hörmətli üzvü olmaq əvəzinə öz bacarıq və fikirlərinin gəldikləri yerlərdə qiymətləndirilmədiyini görürlər. Bu mədəni dəyişiklik depressiyaya, narahatlığa və ya ailə ilə münasibətə səbəb ola bilər.

- Ahıl qaçqınlar arasında sosial təcrid olunma, sosial şəbəkələr yaratmaq üçün lazım olan inamı inkişaf etdirməkdə çətinlik çəkən fərdlər daha çoxluq təşkil edir. Ahıl qaçqınların iş tapmaq imkanı, maliyyə resurslarının artırılması, dil öyrənmək imkanları digər yaş qruplarına görə daha çətin (8).

Nəticə

Nəticə olaraq qeyd edə bilərik ki, qaçqınlar ilə işləyən sosial işçi ilkin olaraq onunla hansı səviyyədə fəaliyyət göstərəcəyini aydınlaşdırmalıdır. İlkin addım olaraq bu xüsusi əhəmiyyətə malikdir. Çünki, həssas qrupun xüsusiyyətinə görə fəaliyyət seçmək problemin həll edilməsinə gətirib çıxarır. Fəaliyyət istiqamətini müəyyənləşdirdikdən sonra isə qaçqınların tərkib hissəsi olan risk qrupunu təyin etmək və onların psixososial tərəflərini müəyyən edərək prioritet müəyyənləşdirmək lazımdır.

Ədəbiyyat

1. Məmmədova, R. (2019). Sosial işə giriş. Bakı: Ecoprint, 208 s.
2. http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/sosyalhizmetlt_ao/gocvesoshiz.pdf
3. Buz, S. (2008). Qaçqınlar və Sosial İş Peşəsi. Sosial xidmət, s.34-39.
4. Tomanbay, İ. (2013). Beynəlxalq Miqrasiya, Sığınacaq və İnsan Alveri. İnsan Alveri Problemləri və Sosial İş. (Ed. H.Acar, N.Negiz, E.Akman) Sosial Siyasət və Dövlət İdarəçiliyi Komponentləri ilə Sosial İşdə: Əsaslar və Tətbiq Sahələri. 1-ci nəşr. Ankara: Maya Akademiyası, s.299-327.
5. Gencer, T., Güzel, B. Göç. (2021). İmmiqrantlarla İş və Sosial İş. Ankara: Nobel alimi, 518 s.
6. Zamanov, A., Əliyeva, H. (2015). Sosial işin əsasları. Bakı: Təhsil işçisi mətbəəsi, 452 s.
7. <https://acikders.ankara.edu.tr/course/view.php?id=5374>
8. <https://refugeehealth.org.au>

Göndərilib: 03.10.2022

Qəbul edilib: 14.11.2022